

เทศกาล “ตงจื่อ” (เทศกาลฤดูหนาวของจีน) Dongzhi Festival (China Winter Festival)

ขวัญดาว มาอยู่ | Kandaw Mayou¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ประเพณี และตำนานของเทศกาลตงจื่อ ซึ่งเป็นเทศกาลที่เก่าแก่และมีความสำคัญมากตั้งแต่สมัยโบราณ อีกทั้งยังเป็นวันที่มีลักษณะพิเศษทางดาราศาสตร์อีกด้วย เป็นวันที่ช่วงเวลากลางวันสั้นที่สุดและกลางคืนยาวที่สุดในรอบปี มีอากาศหนาวเย็นมาก ตามความเชื่อของชาวจีนโบราณ เทศกาลตงจื่อเป็นวันที่สมาชิกในครอบครัวจะกลับบ้านมารวมตัว และรับประทานอาหารพร้อมหน้ากันฉลองด้วยการรับประทานขนมประจำเทศกาล ได้แก่ เกี้ยว (餃子) และขนมบัวลอยจีน (汤圆) เพื่อสร้างความอบอุ่นให้แก่ร่างกาย การรับประทานขนมทั้ง 2 ชนิดนี้ ยังมีตำนานเล่าขานและแฝงความหมายอันเป็นมงคลต่าง ๆ ไว้อีกด้วย นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำเสนอการเฉลิมฉลองเทศกาลตงจื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยพบว่าชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่ตระหนักเห็นคุณค่าและยังสืบทอดประเพณีของเทศกาลตงจื่อให้ดำรงคงอยู่ โดยจะเดินทางไปซื้อขนมบัวลอยที่ตลาดย่านคนจีน แล้วนำกลับมาปรุงสุกเพื่อนำมาไหว้บูชาเทพเทวดาและบรรพชนหลังจากบูชาเทพเสร็จแล้วก็รับประทานขนมบัวลอยเพื่อความเป็นมงคล แก่ตนเองและครอบครัว

คำสำคัญ: เทศกาลตงจื่อ, ประเพณี, ตำนาน, ชาวไทยเชื้อสายจีน

¹ อาจารย์สาขาวิชาการสอนภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Abstract

This paper aimed to present history, significance, customs and legend of Chinese's Dongzhi Festival. Dongzhi Festival has a long historical standing and it is very important to Chinese people. At the same, it is also a special feature in astronomy; Dongzhi is the unique day of all the year which has the shortest day and the longest night, and the weather of Dongzhi is very cold. According to ancient Chinese beliefs, when the Dongzhi Festival coming, everyone will come back home and have dinner together. Besides, they celebrate by eating festival foods together, such as Chinese dumplings (饺子) and sticky rice dumplings (汤圆) in order to keep the body warm. These festival foods have their legend and many good meanings. The writer also presents the celebrations of Dongzhi for Thai – Chinese people. It was found that most Thai- Chinese people were aware of the value of Dongzhi Festival, and they still carry on the traditional customs of the Dongzhi Festival. At the Dongzhi Festival, they will go to Chinese market to buy sweet - sticky rice ball to worship supernatural being and their ancestors. After that they will eat sweet - sticky rice ball together, they believe that the sweet - sticky rice ball bring good tidings of them and their family.

Keywords: Dongzhi Festival, Customs, Legend, Thai-Chinese people

บทนำ

สังคมจีนสมัยก่อนเป็นสังคมการเกษตร อาชีพหลักของประชาชนคือการทำนาปลูกข้าว ดังนั้นเทศกาลของจีนส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคน มีความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ วิธีการรับมือกับภัยธรรมชาติ การต่อสู้เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ หรือเป็นการฉลองความสำเร็จหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต การพักผ่อนและความบันเทิงรื่นรมย์ หลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานในแต่ละฤดูกาล นอกจากนี้จุดมุ่งหมายสำคัญอีกอย่างหนึ่งของแต่ละเทศกาลคือ การส่งเสริมให้เกิดความรักใคร่สมัครสมานและกลมเกลียวกันในหมู่มวลมนุษย์ (Wei Liming, 2005, p. 2) ดังนั้นเทศกาลของจีนจึงถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นประเพณี ตำนาน ความเชื่อและประวัติศาสตร์ รวมถึงอารยธรรมเก่าแก่อันล้ำค่าของจีนในสมัยโบราณ

ถาวร ลิกโซล (2549, หน้า 136-142) กล่าวว่า“冬至” ในภาษาจีนกลาง คำว่า“冬 (ตง)” หมายถึง ฤดูหนาว ส่วนคำว่า“至 (จื่อ)” หมายถึง มาถึง ดังนั้นคำว่า“ตงจื่อ(冬至)” จึงหมายถึง ฤดูหนาวมาถึงแล้ว คนไทยอาจรู้จักว่า เทศกาลตงจื่อ ซึ่งมาจากภาษาแต้จิ๋ว หรือ เทศกาลฤดูหนาว ซึ่งตรงกับเดือน 11 ตามปฏิทินจันทรคติสำหรับปฏิทินสากลอยู่ประมาณปลายเดือนธันวาคม เทศกาลตงจื่อมีความสำคัญพอ ๆ กับเทศกาลตรุษจีนและมีประวัติความเป็นมายาวนานกว่า 2,000 ปี สมัยก่อนการเฉลิมฉลองของเทศกาลตงจื่อจะคล้ายกับเทศกาลตรุษจีน ผู้คนที่ออกมาทำงานต่างถิ่นต่างพากันกลับบ้านไปเยี่ยมพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ กิจกรรม ที่ทำร่วมกัน ได้แก่ การรับประทานอาหารพร้อมหน้ากัน เดินทางไปไหว้บรรพบุรุษ สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ การรับประทานเกี้ยว¹ (饺子) หรือขนมบัวลอยจีน² (汤圆) ในปัจจุบันเนื่องจากมีปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ สภาพทางสังคม สภาพทางเศรษฐกิจ และสภาพทางภูมิศาสตร์ ซึ่งกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชากรแต่ละพื้นที่ ทำให้ มีวิถีชีวิตที่ต่างกัน ดังนั้นจึงส่งผลให้กิจกรรมเฉลิมฉลองในเทศกาลตงจื่อนั้น แต่ละสถานที่ก็จะมีประเพณีปฏิบัติ ที่แตกต่างกันออกไปด้วย

¹ เกี้ยว (饺子) อาหารที่ใช้แผ่นแป้งสาลิแบบบางห่อไส้ แล้วนำไปนึ่งหรือต้มสุก

² ขนมบัวลอยจีน (汤圆) เป็นขนมที่ทำมาจากแป้งและน้ำเชื่อม คล้ายกับขนมบัวลอยของไทยแต่ลูกจะใหญ่กว่าและมักจะมีไส้

ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงสนใจที่จะนำเสนอ ประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ประเพณี ตำนาน รวมถึง การเฉลิมฉลองเทศกาลตงจื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความนี้จะเป็นประโยชน์ ต่อนักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจให้มีความเข้าใจประวัติความเป็นมา ความสำคัญและการเฉลิมฉลองในเทศกาลตงจื่อ มากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีประโยชน์ต่อผู้สอนภาษาจีนในการสอดแทรกประเพณีและวัฒนธรรมจีนให้แก่ผู้เรียนภาษาจีน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนภาษาจีนให้ดีขึ้นอีกด้วย

ความเป็นมาและความสำคัญของเทศกาลตงจื่อ

เทศกาลตงจื่อ หรือ เทศกาลฤดูหนาว จะอยู่ในช่วงระยะเวลากลางฤดูหนาว ตรงกับเดือน 11 ตามปฏิทิน จันทรคติจีน เนื่องจากสังคมจีนสมัยก่อน ถือว่าการทำนาเป็นอาชีพหลักของประชาชน ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับฤดูกาล ดังนั้นชาวจีนโบราณจึงพยายามศึกษาวิถีแห่งฤดูกาลและทำปฏิทินขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องบอกเวลา ถาวร ลิกซโกศล (2557, หน้า 5-6) กล่าวว่า สมัยชุนชิว (春秋) (770-256 ปีก่อนคริสต์ศักราช) ชาวจีนสังเกตความสัมพันธ์ของโลก ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ได้แบ่งสภาพอากาศทั้งปีเป็น 24 ช่วง ตามการโคจรของ ดวงอาทิตย์ ฉะนั้นเทศกาลตงจื่อ จึงถือว่าเป็นวันปีใหม่ของจีนมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์โจว (周朝) (503 ปี ก่อนพุทธศักราช- ค.ศ. 322) เป็นเทศกาล ปีใหม่เก่าแก่ที่สุดของจีนสมัยโบราณ ซึ่งเกิดขึ้นมาก่อนเทศกาลตรุษจีน ชาวจีนโบราณให้ความสำคัญกับเทศกาลตงจื่อ มากที่สุด จึงมีคำกล่าวที่ว่า “ตงจื่อต้าหฺรูเหียน (冬至大如年)” (มอนเทจ คัลเซอร์, 2551, หน้า 100) นอกจากนี้ ยังมีลักษณะพิเศษทางดาราศาสตร์คือ เป็นวันที่ซีกโลกเหนือจะสัมผัสกับแสงอาทิตย์น้อยส่งผลให้ช่วงเวลากลางวัน สั้นที่สุดและมีช่วงเวลากลางคืนยาวที่สุดในรอบปี เมื่อผ่านพ้นช่วงตงจื่อไปแล้วกลางวันจะเริ่มยาวขึ้นเรื่อย ๆ วันตงจื่อ ยังเรียกกันว่า “วันเริ่มนับเก่า” คือตั้งแต่นั้นนี้เป็นต้นไป พื้นที่ส่วนใหญ่ของจีนจะเข้าสู่ช่วงที่หนาวที่สุดในรอบปี (Wu zhijing, 2020, pp. 44-45)

พชร ธนภัทรกุล (2560) ได้กล่าวถึงการเฉลิมฉลองเทศกาลตงจื่อแต่ละยุคสมัยของประเทศจีนว่า ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น (汉朝) (206 ปีก่อนคริสต์ศักราช - ค.ศ. 220) วันตงจื่อเป็นวันบูชาฟ้าดิน กษัตริย์และขุนนาง ชั้นผู้ใหญ่จะเสด็จไปร่วมพิธีบูชาฟ้าดินและเซ่นไหว้บรรพบุรุษด้วย ส่วนชาวบ้านทั่วไปก็จะจัดพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ที่บ้านตนเองคล้ายกับเทศกาลเซ็งเม้ง ปัจจุบันนี้มีเพียงพื้นที่แต้จิ๋ว (潮州) และบางพื้นที่ของมณฑลเจ้อเจียง (浙江) ยังสืบทอดประเพณีดังกล่าวไว้ หลังจากสมัยสามก๊ก (三国时代) และสมัยราชวงศ์ฉิน (秦朝) (ค.ศ.220-240) เป็นต้นมา เริ่มมีการจัดงานพระราชพิธีในวันตงจื่อ เปิดโอกาสให้บรรดาขุนนาง เหล่าบรรดาราชาบุตรจาก ต่างประเทศและตัวแทนชนเผ่าต่าง ๆ เข้าเฝ้าเพื่อถวายชัยมงคลแด่ฮ่องเต้ พอถึงสมัยราชวงศ์ซ่ง (宋代) (ค.ศ. 960-1279) มีการจัดกองทหารเกียรติยศสำหรับงานพระราชพิธีนี้ด้วย จัดทหารม้าพร้อมชุดเกราะออกศึก ตั้งแถวเรียงรายทั้งในและนอกพระราชวัง ประดับธงประโคมฆ้องกลองและบรรเลงดนตรี บรรดาขุนนางที่เข้าเฝ้า จะต้องแต่งกายชุดขุนนางเต็มยศ แสดงให้เห็นว่าวันตงจื่อในสมัยราชวงศ์ซ่ง (宋代) นั้นจัดงานเฉลิมฉลองอย่าง ยิ่งใหญ่และเอิกเกริกมาก เห็นได้จากบันทึก “ตงจิงเม็งหัวลู่ (东京梦华录)” ของเม้งหยวนหล่าว (孟元老) ได้บันทึกบรรยากาศงานของเทศกาลตงจื่อเมืองไคเฟิง¹ (开封) ไว้ว่า “พอถึงวันตงจื่อในเดือนสิบเอ็ด เมืองหลวง จะให้ความสำคัญกับงานเทศกาลนี้มากที่สุด แม้แต่คนยากจนก็ยังเอาเงินที่เก็บออมมาทั้งปีหรือไม่กี่หยิบยืม เพื่อนำมาซื้อเสื้อผ้าใหม่ ตระเตรียมอาหารเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ทางการอนุญาตให้ชาวบ้านตั้งวงเล่นการพนันได้ ผู้คนต่างไปมาหาสู่อวยชัยให้พรซึ่งกันและกัน ดุจดั่งวันตรุษปีใหม่” (Li Zhengfeng, 2012)

ต่อมาสมัยราชวงศ์หมิง (明朝) (ค.ศ.1368-1644) และราชวงศ์ชิง (清朝) (ค.ศ.1644-1912) มีพระราชพิธีบวงสรวง ที่หอบูชาฟ้าเทียนถาน (天坛) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยราชวงศ์ชิง (清朝) (ค.ศ.1644-1912) ในวันตงจื่อจะจัด พิธีบวงสรวงเป็นประจำทุกปี เพื่อขอพรให้เทพผู้เป็นใหญ่บนสวรรค์คุ้มครองบ้านเมืองและราษฎรให้สงบสุข

¹ เมืองไคเฟิง อยู่ในนครเจิ้งโจว มณฑลเหอหนาน ประเทศจีน

ถือว่าเป็นพระราชพิธียิ่งใหญ่และมีรายละเอียดอย่างยิ่ง สมัยปลายราชวงศ์ซิง (ค.ศ. 1859 -1912) เนื่องจากการทำสงครามกับทั้งต่างชาติและศึกภายในเองอย่างต่อเนื่อง ทำให้บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย ประชาชนอยู่ในสภาวะยากจนข้นแค้น ดังนั้นบรรยากาศของการจัดงานเฉลิมฉลองเทศกาลตงจื้อจึงเริ่มโรยราและไม่ยิ่งใหญ่เหมือนยุคสมัยก่อน แต่ประชาชนยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของเทศกาลตงจื้อไว้ นั่นก็คือ การเฉลิมฉลองด้วยการรับประทานอาหารประจำเทศกาล ซึ่งแต่ละพื้นที่ก็มีอาหารประจำเทศกาลที่แตกต่างกันออกไป

ปัจจุบันนี้ ถึงแม้ว่าเทศกาลตงจื้อไม่ได้เป็นวันหยุดราชการเหมือนกับวันตรุษจีนหรือเทศกาลอื่น ๆ แต่ชาวจีนส่วนใหญ่ยังเห็นความสำคัญของเทศกาลนี้ แต่ละปีจะมีการเฉลิมฉลองกันอย่างสนุกสนาน อาทิ บริษัทและหน่วยงานบางแห่งมีการจัดงานเลี้ยง เชิญพนักงานมาห่อเกี๊ยวและรับประทานอาหารร่วมกัน นัดผองเพื่อนหรือคนที่สนิทเพื่อพบปะสังสรรค์ สำหรับผู้ที่ไม่ได้ทำงานอยู่ที่ต่าง ๆ ไม่ได้กลับบ้านเกิด ก็จะใช้ช่องทางออนไลน์ส่งคำอวยพรให้แก่ญาติผู้ใหญ่ เช่น วีแชท (Wechat) คิวคิว (QQ) เป็นต้น อีกทั้งร้านค้าและสื่อออนไลน์ต่าง ๆ จัดกิจกรรมพิเศษให้ลูกค้าได้ร่วมสนุก กิจกรรมและวิธีการเฉลิมฉลองในเทศกาลตงจื้อเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ จรรยา เหลียวตระกูลและคณะ ฯ (2559, หน้า 26) ที่ได้กล่าวว่า ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้การสืบทอดประเพณีในรูปแบบผ่านสื่อสมัยใหม่ทำให้สื่อสารกันได้อย่างหลากหลายและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามกิจกรรมที่สำคัญของเทศกาลนี้ก็คือ การรับประทานเกี๊ยวและขนมบัวลอยจีน ซึ่งชาวจีนเชื่อว่าเป็นการสร้างความมงคลให้แก่ตนเองและครอบครัว

ตำนานของเทศกาลตงจื้อ

เทศกาลตงจื้อมีประวัติความเป็นมายาวนาน ดังนั้นเทศกาลนี้จึงมีตำนานและเรื่องเล่าที่น่าสนใจ Chen Ce (2017, pp. 73-77) ได้กล่าวถึงตำนานที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลตงจื้อโดยระบุว่า ตำนานการกินเกี๊ยวในวันตงจื้อมีเรื่องเล่าว่า หลังจากที่ผานกู่¹ (盘古) ได้สร้างโลกมนุษย์และทำการแยกฟ้าดินออกจากกัน มีอยู่วันหนึ่งเกิดรอยร้าวบนท้องฟ้าขึ้น ทำให้เกิดไฟไหม้และน้ำท่วมอย่างรุนแรง เทพธิดาหนี่ววา² (女娲) จึงใช้หิน 5 สีเพื่ออุด รอยร้าวบนท้องฟ้า และสามารถช่วยชีวิตสรรพสิ่งบนโลกไว้ได้ เทพธิดาหนี่ววาใช้ดินเหนียวปั้นรูปคนขึ้นมา เขาปั้นรูปคนขึ้นมาจำนวนมาก เมื่อถึงวันตงจื้อซึ่งมีอากาศหนาวมาก หูของมนุษย์ดินเหนียวที่เทพธิดาหนี่ววา ปั้นขึ้นมาค่อย ๆ หลุดออกมา ดังนั้นเทพธิดาหนี่ววาจึงเจาะรูที่หูของมนุษย์ดินเหนียวและนำเชือกมาร้อยแขวนไว้เป็นสาย คำว่า “เชือก” ในภาษาจีนกลางจะออกเสียงว่า “线 (เส้น)” ซึ่งพ้องเสียงกับภาษาจีนอีกคำหนึ่งคำว่า “馅 (เส้น)” ซึ่งความหมายว่า ไส้ที่มีอยู่ในอาหาร เช่น ไส้ครีม ไส้เนื้อ ไส้ผัก ต่อมาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์นี้ ทุกคนจึงห่อเกี๊ยวไส้ไส้ต่าง ๆ รับประทานกันในวันตงจื้อ โดยมีคำกล่าวจนถึงปัจจุบันว่า “พอถึงวันตงจื้อ ถ้าไม่กินเกี๊ยว ใหูจะหนาวจนหลุดออกมาได้”

อีกหนึ่งตำนานการกินเกี๊ยว ในสมัยปลายราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (东汉朝) (ค.ศ. 23-220) มีหมอท่านหนึ่งชื่อว่าจางจงจิง (张仲景) ชาวบ้านขนานนามว่าหมอเทวดา หมอจางกำลังเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิมที่เมืองหนานหยาง (南阳) มณฑลเหอหนาน (河南) บังเอิญว่าวันนี้เป็นวันตงจื้อพอดี ระหว่างทางหิมะกำลังตกอย่างหนัก หมอจางเห็นชาวบ้านที่ต้องทนทุกข์กับความเหน็บหนาวจนหูทั้งสองข้างมีเลือดไหล บางคนป่วยหนักจนกระทั่งเสียชีวิต หมอจางจึงตัดสินใจตั้งที่พักชั่วคราวอยู่ที่นี้เพื่อรักษาผู้ป่วย ทั้งยังตั้งเตาต้มขนาดใหญ่เพื่อต้มเนื้อแพะพร้อมปรุงรสพิเศษด้วยยาจีนที่มีฤทธิ์ร้อนเพื่อขับไล่ความหนาว วิธีทำคือการนำเนื้อแพะมาสับให้ละเอียด แล้วห่อด้วยแป้ง ลักษณะอาหารชนิดนี้คล้ายรูปใหูของคน เมื่อปรุงเสร็จก็นำไปให้กับผู้คนที่รับประทานอย่างนี้ตั้งแต่ วันตงจื้อจนถึงวันตรุษจีนระยะเวลาประมาณ 1 เดือน วิธีรักษานี้สามารถบรรเทาอาการเจ็บป่วยให้กับคนยากจนจำนวนมากได้ ตั้งแต่นั้นมา คนในหมู่บ้านดังกล่าวและคนรุ่นหลังที่สำนึกในบุญคุณของหมอจาง พอถึงวันตงจื้อ

¹ ผานกู่ เป็นบุคคลที่ชาวจีนเชื่อว่าเป็นผู้สร้างโลกมนุษย์

² หนี่ววา เป็นเทพธิดาที่ชาวจีนเชื่อว่าเป็นผู้สร้างมนุษย์

ต่างพากันทำอาหารชนิดนี้และรับประทานร่วมกันทุกปี ชาวบ้านเรียกแป้งห่อเนื้อรูปใบหูนี้ว่า “饺子 (เจียวเออร์)” ซึ่งคำว่า “耳 (เออร์)” ในภาษาจีนกลาง แปลว่า ใบหู ต่อมาการกินก็ยิ่งกลายเป็นประเพณี สืบทอดเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ชาวจีนจึงถือว่าการกินเจียวเป็นอาหารมงคลเพื่อส่งเสริมเรื่องสุขภาพและ สืบต่ออายุขัย นั้นเอง

ตำนานการกินเนื้อแพะในเทศกาลตงจื่อ สมัยราชวงศ์ฮั่น (206 ปีก่อนคริสต์ศักราช - ค.ศ. 220) ในฤดูหนาว มีอยู่วันหนึ่งแม่ทัพท่านหนึ่งนามว่าฝานไคว (樊哙) ได้ตุนเนื้อสุนัขให้จักรพรรดิหลิวบัง¹ (刘邦) รับประทาน จักรพรรดิหลิวบังพอใจและชื่นชมว่าอร่อยมาก และการกินเนื้อสุนัขยังสามารถช่วยคลายความหนาวได้ ตั้งแต่นั้นมา พอถึงฤดูหนาวเหล่าทหารและชาวบ้านจึงพากันตุนเนื้อสุนัขและเนื้อแพะกิน โดยจะใส่ยาสมุนไพรจีนเข้าไปด้วย เพื่อสร้างความอบอุ่นแก่ร่างกาย (Chen Ce, 2017, pp. 73-77)

อาหารประจำเทศกาลตงจื่อ

เทศกาลตงจื่อเป็นเทศกาลที่มีความสำคัญและมีความโดดเด่นไม่น้อยกว่าเทศกาลสำคัญอื่น ๆ ของจีน โดยเฉพาะเรื่องอาหาร มีคำกล่าวที่แสดงให้เห็นว่าเทศกาลตงจื่อมาถึงแล้ว กล่าวไว้ว่า “家家捣米做汤圆，知是明朝冬至天 (เจียเจียเต้าหมี่จ้าวทั้งหยวน จี้อร์ซื่อร์หมิงฉวาร์ตงจื่อเทียน)” แปลได้ว่า ทุกบ้านล้วนทำขนมบัวลอยจีน เพราะรู้ว่าพรุ่งนี้คือเทศกาลตงจื่อ จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวจีนตระหนักถึงคุณค่าและเห็นความสำคัญกับ เทศกาลนี้ อาหารที่ใช้เฉลิมฉลองในเทศกาลตงจื่อมีหลายชนิด อาทิ เกียว (饺子) เกียวน้ำ (混沌) ขนมบัวลอยจีน (汤圆) โจ๊กถั่วแดง (红豆粥) เป็นต้น สำหรับอาหารที่ได้รับความนิยมมากที่สุด นั่นก็คือเกียว คนส่วนใหญ่นิยม ห่อเกียวใส่ผัก หมูหรือเนื้อ โดยขึ้นอยู่กับความชอบของแต่ละคน ปัจจุบันแต่ละพื้นที่ของจีนจะมีอาหารที่แสดง ความเอกลักษณ์ในวันตงจื่อที่แตกต่างกัน พื้นที่จีนทางเหนือจะนิยมทานเกียว พื้นที่จีนทางใต้นิยมทานขนมบัวลอย ส่วนพื้นที่ทางตอนกลางของจีนนิยมทานกินเต้าหู้ร้อน เนื้อสุนัข และเกียว เพราะมีความเชื่อกันว่าอาหาร ทั้ง 3 อย่างนี้มีประโยชน์และให้ความอบอุ่นต่อร่างกาย (Chinatalks, 2019)

วันตงจื่อ สำหรับคนจีนทางภาคเหนือจะนิยมรับประทานเกียว สาเหตุเป็นเพราะว่าภาคเหนือของจีนเป็นแหล่ง ผลิตข้าวสาลีได้มากที่สุดของประเทศ ทำให้คนจีนภาคเหนือชอบทานอาหารที่ทำจากแป้งสาลี อีกสาเหตุหนึ่ง ที่สำคัญไม่ใช่เฉพาะเรื่องแป้งอย่างเดียว แต่จะเป็นไส้เกียว เป็นเพราะชาวจีนสมัยโบราณมีชีวิตความเป็นอยู่ ค่อนข้างยากจน เนื้อสัตว์เป็นสินค้าที่หาได้ยากและมีราคาแพง ดังนั้นครอบครัวที่มีฐานะปานกลางมักจะซื้อ เนื้อสัตว์มาประกอบอาหาร สำหรับคนธรรมดาทั่วไป การกินเกียวที่ห่อไส้เนื้อสัตว์ต้องรอโอกาสสำคัญและพิเศษ เท่านั้น เช่น เทศกาลตรุษจีนหรือเทศกาลสำคัญอื่น ๆ จึงจะรับประทานได้

นอกจากนี้ เกียวยังมีความหมายพิเศษแฝงอยู่ คนจีนเชื่อว่าเกียวเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งร่ำรวย ความสุขสมบูรณ์และการอยู่พร้อมหน้ากันทั้งครอบครัว คนจีนภาคเหนือมักทำเกียวด้วยกันทั้งครอบครัว ท่ามกลางบรรยากาศที่อบอุ่น สนุกสนานและสนุกสนาน เกียวจึงกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความรัก ความผูกพัน และความอบอุ่นระหว่างญาติมิตรสหาย ซึ่งอาหารประเภทอื่น ๆ ยากที่จะทดแทนได้ การรับประทานเกียว ของคนจีนทางเหนือจะแบ่งเป็น เกียวต้มสุกหรือนำไปทอด ซึ่งคนไทยรู้จักกันว่า เกียวซ่า ในภาษาจีนจะเรียกว่า “饺子” ส่วน เกียวน้ำ ภาษาจีนเรียกว่า “混沌”

¹ จักรพรรดิหลิวบัง (刘邦) เป็นจักรพรรดิองค์แรกของราชวงศ์ฮั่น

ภาพที่ 1 เกี้ยว (饺子)

ที่มา : <http://www.wdgc.cn/yangsheng/yinshi2244.html>

ภาพที่ 2 เกี้ยวน้ำ (混沌)

ที่มา : http://www.china.org.cn/top10/2010-11/22/content_21395426_4.htm

สำหรับคนจีนทางภาคใต้ วันตงจื้อนิยมทานขนมบัวลอยจีน (汤圆) คล้าย ๆ กับขนมบัวลอยของไทย แต่ลูกจะใหญ่กว่า ทำมาจากแป้งและต้มกับน้ำเชื่อม มีไส้ที่หลากหลาย เช่น ไส้ถั่ว ไส้งาดำ ไส้เค็ม เป็นต้น ชาวจีนเชื่อว่า เมื่อรับประทานขนมบัวลอยจีนแล้วคนในครอบครัวจะรักผูกพันกันยิ่งขึ้น คำว่า “圆 (หยวน)” ในภาษาจีนมีความหมายว่า วงกลม ซึ่งมีความหมายแฝงว่า การได้อยู่พร้อมหน้ากัน เมื่อถึงเทศกาลนี้ สมาชิกในครอบครัวที่ทำงานอยู่ต่างถิ่น จะกลับบ้านมาอยู่พร้อมหน้ากันอีกครั้ง อีกทั้งยังเชื่อว่าเป็นมงคลเพราะอายุเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งปี นอกจากการรับประทานขนมบัวลอยจีนแล้ว บางครอบครัวจะนำแป้งที่เหลือมาปั้นกับก้านธูปแล้วนำไปปักตามประตูบ้าน เต้าไฟ คอกวัว ทั่วทุกที่ในบ้าน เพราะเชื่อกันว่าจะได้มีธัญญาหารที่สมบูรณ์ มีกินมีใช้ตลอดปี (Su Peiyng, 2001)

ภาพที่ 3 ขนมบัวลอยจีน (汤圆)

ที่มา : <http://sh.sina.com.cn/food/msjx/2014-02-12/113181527.html>

การเฉลิมฉลองเทศกาลตงจื้อของชาวไทยเชื้อสายจีน

ชาวจีนจำนวนมากได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและอาศัยอยู่ที่ประเทศไทย ซึ่งกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค ส่วนใหญ่พวกเขาจะประกอบอาชีพค้าขาย เนื่องจากชาวไทยเชื้อสายจีนมีความเชี่ยวชาญทางธุรกิจ มักจะก่อตั้งบริษัทหรือห้างร้านของตนเองและทำธุรกิจสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น วัฒนธรรมและการดำรงชีวิตก็เช่นกัน ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเทศกาลที่สำคัญของจีนด้วย หนึ่งในนั้นก็คือ เทศกาลตงจื้อ คุณภัสสร เสถียรพรพรรณ (การสัมภาษณ์ของสำนักข่าวไทย PBS , 22 ธันวาคม 2563) กล่าวว่า “ตนเองเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน มีบรรพบุรุษเป็นคนจีนอพยพมาจากมณฑลกว๋างตุ้ง เมื่อถึงวันตงจื้อ จะมีการทำขนมบัวลอยจีน ตนเองจะเป็นตัวแทนของคนในบ้าน นำขนมบัวลอยมาไหว้เทวดาฟ้าดินและบรรพบุรุษ” คุณภัสสร เสถียรพรพรรณ ยังกล่าวอีกว่า “วันตงจื้อเป็นวันที่ที่สุดวันหนึ่ง สามารถประกอบพิธีมงคลต่าง ๆ ได้”

สำนักข่าวไทย PBS (22 ธันวาคม 2563) ยังรายงานไว้ว่า บรรยายการจำหน่ายขนมบัวลอยย่านเยาวราช ในวันตงจื้อนั้นเป็นไปอย่างครึกครื้น จากการสอบถามร้านค้า ได้ข้อมูลว่าบางร้านยังทำตามกรรมวิธีดั้งเดิม คือ การปั้นขนมบัวลอยด้วยมือ ก่อนถึงวันตงจื้อจะเตรียมทำขนมบัวลอยไว้ล่วงหน้าประมาณ 1 เดือน เพื่อเป็นการทุ่นแรงและประหยัดเวลา ร้านค้าบางแห่งจึงเปลี่ยนมาใช้เครื่องปั้นขนมบัวลอยแทน สำหรับสีของขนมบัวลอยเมื่อก่อนจะมีเพียงสีขาวเท่านั้น ต่อมามีหลากหลายสีตามสมัยนิยม ส่วนขนาดของขนมบัวลอยจะมีทั้งขนาดใหญ่และเล็ก ตามความเชื่อของคนจีนที่ว่าขนมบัวลอยแทนจำนวนสมาชิกภายในบ้าน ซึ่งจะมีทั้งผู้อาวุโสและเด็กเล็ก คนไทยเชื้อสายจีนต่างมาซื้อขนมบัวลอยกันอย่างคึกคัก เพื่อนำกลับไปต้มหวานหรือต้มแบบมีน้ำ หากว่าเป็นคนจีนเชื้อสายแต้จิ๋ว จะชอบทานบัวลอยที่มีรสชาติดหวาน ซึ่งจะมีความหมายแฝงว่ามีความสุข (ขนมหวานกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย, 2559)

ทายาทเจ้าของร้านขนมบัวลอย ย่านเยาวราช นางสาวสุธาทิพย์ จิงวิสิฐธน (การสัมภาษณ์สำนักข่าวไทย PBS, 22 ธันวาคม 2563) กล่าวว่า “การทานบัวลอยในวันตงจื้อนั้น ยังมีความหมายพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นการเฉลิมฉลองและเตือนตนเองว่า ใช้ชีวิตผ่านมามาก 1 ปี อายุเพิ่มขึ้นอีกปีหนึ่งแล้ว ต่อจากนี้ไปจะต้องดำเนินชีวิตอย่างมีสติ”

เกรียงไกร บุญธกานนท์ (2557) กล่าวว่า พอถึงเทศกาลตงจื้อทุกบ้านจะต้มขนมบัวลอย (ขนมบัวลอยในภาษาแต้จิ๋วจะเรียกว่า ขนมอี๋) ลูกหลานจะนำขนมบัวลอยมาไหว้และอวยพรผู้ใหญ่ และนำขนมบัวลอยไปไหว้เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย ขณะเดียวกันชาวไทยเชื้อสายจีนที่อพยพมาจากทางตอนใต้ของจีน บางครอบครัวยังเดินทางไปไหว้สุสานของบรรพบุรุษอีกด้วย เนื่องจากในวันตงจื้อ อากาศหนาวมาก แต่พื้นที่ทางใต้ไม่หนาวเท่ากับพื้นที่ทางเหนือบางพื้นที่ยังมีฝนตก ทำให้คนจีนทางตอนใต้มักจะพาครอบครัวเดินทางไปไหว้และทำความสะอาดสุสานของบรรพบุรุษ จะคล้ายกับเทศกาลเซ็งเม้ง โดยถือว่าการไหว้บรรพบุรุษครั้งสุดท้ายของปี

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ว่าคนไทยเชื้อสายจีนยังคงมีความเชื่อและปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมของเทศกาลตงจื้อ สอดคล้องกับที่ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ (2542, หน้า 27) กล่าวว่า ระบบความเชื่อของชาวจีนมีลักษณะเป็นความเชื่อแบบสังเคราะห์ คือการยอมรับระบบความเชื่ออย่างหลากหลาย โดยนำความเชื่อเหล่านั้นมาผสมผสานจนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะของชาวจีน เมื่อชาวจีนเหล่านี้อพยพสู่ประเทศไทยก็ได้นำความเชื่อในด้านศาสนา พิธีกรรมและเทศกาลติดตัวเข้ามาด้วย ประเพณีที่ได้ตกทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นคือ การนำขนมบัวลอยมาไหว้เทวดาฟ้าดินและเทพเจ้าที่อยู่บนสวรรค์ รวมทั้งบรรพชนที่ได้ล่วงลับไปแล้ว อีกทั้งยังมีความเชื่อเรื่องการรับประทานขนมบัวลอยว่าจะเกิดสิริมงคลแก่ตนเอง ถึงแม้ว่าสมาชิกในบ้านจะไม่ได้กลับมารับประทานขนมบัวลอยร่วมกัน แต่การรับประทานขนมบัวลอยก็แทนความหมายว่า การรักใคร่ สมัคสมานและอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันของสมาชิกในครอบครัว

บทสรุป

ชาวจีนสมัยก่อน ถือว่าเทศกาลตงจื่อเป็นเทศกาลปีใหม่ของจีน มีธรรมเนียมและประเพณีปฏิบัติ สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การเฉลิมฉลองเทศกาลนี้ของแต่ละยุคสมัยสะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรือง สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน การเมืองและการปกครองของประเทศจีนสมัยก่อน เทศกาลตงจื่อยังมี ความเกี่ยวข้องกับสภาพดิน ฟ้า อากาศ เพราะว่าเป็นวันที่มีอากาศหนาว ประจวบเหมาะเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวพืชผลเสร็จสิ้นพอดี เมื่อถึงเทศกาลตงจื่อ คนทำงานต่างถิ่นส่วนใหญ่มักจะลางานหรือหยุดกิจการเพื่อเดินทางกลับบ้านยังภูมิลำเนาของตนเอง อยู่พร้อมหน้ากัน ขนมประจำเทศกาลนี้ก็คือ เกี้ยวและขนมบัวลอยจีน ชาวจีนภาคเหนือนิยมรับประทานเกี้ยว ส่วนชาวจีนภาคใต้นิยมรับประทานขนมบัวลอยจีน ชาวจีนเชื่อว่า การรับประทานเกี้ยวและขนมบัวลอยจีนในเทศกาลตงจื่อ จะสร้างความรักใคร่กลมเกลียว อีกทั้งยังจะนำ ความอุดมสมบูรณ์มาให้แก่ตนเองและครอบครัว อีกทั้งตำนานและความเชื่อของเทศกาลตงจื่อที่เล่าสืบต่อกันมา ทำให้ชาวจีนเห็นสำคัญและปฏิบัติตามประเพณีของเทศกาลตงจื่ออย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าปัจจุบันนี้เทศกาลตงจื่อ ชาวจีนไม่ได้จัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่เหมือนยุคก่อน แต่เพื่อเป็นการรักษาประเพณีของเทศกาลตงจื่อให้คงอยู่ ชาวจีนยังคงทำและรับประทานขนมประจำเทศกาล อีกทั้งยังส่งคำอวยพรให้แก่คน ในครอบครัวและญาติมิตร สำหรับการเฉลิมฉลองเทศกาลตงจื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนนั้น ยังคงปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมของจีน กล่าวคือ การนำขนมบัวลอยมาไหว้เทพเจ้าและบรรพบุรุษ แล้วรับประทานขนมบัวลอยร่วมกันกับคนในครอบครัว

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร บุญธกานนท์. (2557, พฤศจิกายน 19). **8 เทศกาลไหว้ของจีน ตอนที่ 8 เทศกาลตงจื่อ** [Video File]. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=doWs3TcmWqw>
- จรรยา เหลียวตระกูล มนต์ ขอเจริญ และอศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. (2559). การสืบทอดอัตลักษณ์ชาวไทยเชื้อสายจีนที่สะท้อนผ่านประเพณีตรุษจีนปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ในรอบหนึ่งศตวรรษ. **วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิต**, 10(1), 27 สืบค้นจาก <https://commarts.dpu.ac.th/journal/upload/issue/XQIDMDHroq>
- ถาวร ลิกขโกศล. (2557). **เทศกาลจีนและการเซ่นไหว้**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ถาวร ลิกขโกศล. (2549). ตงจื่อ : เทศกาลเจริญวัย. **วารสารศิลปวัฒนธรรม**, 28(2), หน้า 136-142.
- พชร ธนภัทรกุล. (2560, 22 ธันวาคม). **อาหาร 2-3 อย่างในเทศกาลปลายหนาวของชาวจีน**. ผู้จัดการออนไลน์. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/china/detail/9600000128294>
- พลศักดิ์ จิโรศิริ. (2542). **บูรณาการของเยาวชนจีนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
- สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2559, มีนาคม 16). **ขนมหวานกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย** [Video File]. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=N5D1ypvGjAI>
- สำนักข่าวไทย PBS. (2563, ธันวาคม 22). **ความหมายของการไหว้ขนมบัวลอย : เรื่องนี้มีตำนาน** [Video File]. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=VzcVq8MdlWk>
- Montage Culture (มอนเทจ คัลเชอร์) (เขียน), วรรณภา เชื้อจีน (แปล). (2551). **ประตูลู่วัฒนธรรมจีน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- Chinatalks. (2562, ธันวาคม 15). **เทศกาลไหว้ขนมบัวลอย เทศกาลฤดูหนาวจีน**. Chinatalks. สืบค้นจาก <http://www.chinatalks.co/chinesefestival/dongzhi>
- Chen Ce. (2017). **A Comparative Study of Traditional Festival Culture in China and South Korea ---Taking Dongzhi Festival as example**. Astronomical world Press. pp. 73-77.

- Li Zhengfang. (2012). **Narrative Research in Meng Yuanlao's Record the dream bustle of Dongjing**. Master's thesis, Hainan Normal University.
- Su peiying. (2001). **Chinese traditional festival**. Ba Yin Press.
- Wei Liming. (2005). **Chinese festival**. China Intercontinental Press.
- Wu Zhijing. (2020). **In the winter solstice, the sun begins to be born, "count nine" words to relieve cold**. Science 24 hours, pp. 44-45.